

MADAME CRICKX

KALME TYPOGRAFISCHE AARDBEVING

esseerd ben. 'Toch bizar dat een jongeman als u zich zich interesseert voor zulke ambachtelijke activiteiten...' Ik koop daarna af en toe een letter bij haar. En dan, op een dag, lukt het

De etalges in Schaarbeek zijn een kleurrijke weerspiegeling van de veelheid aan culturen die in deze Brusselse volkswijk samenleven. Op de winkelramen wemelt het van de zelfbedachte lettertekens, gepenseeld door vindingrijke letterschilders. Maar tussen die lettervormen zijn er sommige die je telkens weer terugziet. Bij nader onderzoek blijkt dat ze in heel Brussel voorkomen en ook op andere plekken in België te vinden zijn. Ze vallen op door hun persoonlijke details. Je zou kunnen denken dat het gaat om industrieel vervaardigde zelfklevende letters. Maar al wandelend door Schaarbeek stuit je vroeg of laat op de winkel van **Publi Fluor**, aan het eind van de **Rogierlaan**, uitgebaat door mevrouw Crickx. Eigenlijk kun je het niet missen, want het pandje vormt duidelijk het epicentrum van een kalme typografische aardbeving die zich al zo'n veertig jaar in golven uitbreidt over de winkelruiten van de stad.

om haar aan de praten te krijgen: tijdens ons marathon-interview komt een stortvloed aan informatie los, waarbij ik nauwelijks vragen hoef te stellen.

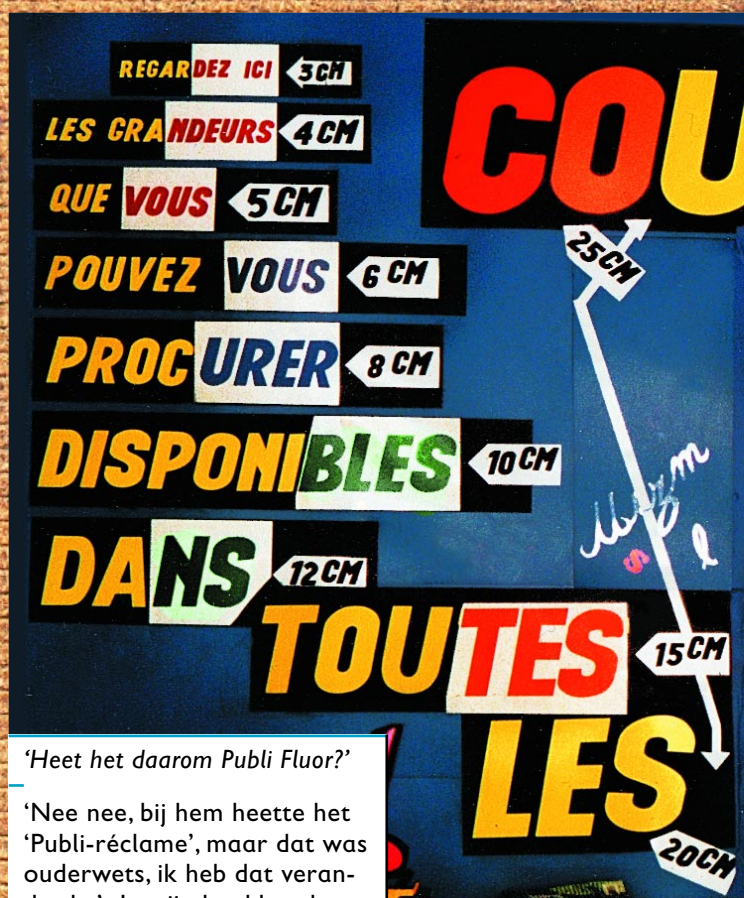
'In feite is het mijn vader die hier lang gelden mee begonnen is, meer dan veertig jaar terug. Toen hij in 1975 ziek werd, ben ik hem beginnen helpen. Ik dacht er toen nog niet aan om de zaak over te nemen, maar stilaan kreeg ik de smaak te pakken. Hij was natuurlijk doodgelukkig dat een van de kinderen de zaak voortzette. Bon, hij heeft een hoop dingen uitgevonden met letters, zoals een rond-draaiend lichtgevend systeem voor etalages, 't was een echte artiest. Zeer slordig ook. Hij had vroeger karikaturen getekend. En hij bedrukte nog zelf zijn stickers met fluor, in zeefdruk.'

Bij onze eerste ontmoeting is madame Crickx een beetje wantrouwig. Ooit werd ze geïnterviewd door een journalist van wie ze naderhand nooit meer iets heeft vernomen. Gaandeweg beseft ze dat ik echt in haar typografisch werk geïnter-

‘Heet het daarom Publi Fluor?’

‘Nee nee, bij hem heette het ‘Publi-réclame’, maar dat was ouderwets, ik heb dat veranderd. ’t Is mijn boekhouder die de naam uitgevonden heeft: Publi Fluor. In het begin geloofde ik er niet erg in. Maar het is gegroeid. En ik heb er twee kinderen mee grootgebracht’.

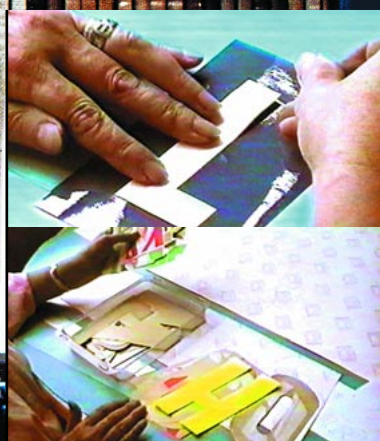
‘Uw letters zijn overal.’

‘Jaja. De familie vergist zich weleens, maar ik herken ze direct. ’t Is een heel speciale cursief. Ge moet een beetje kunnen tekenen in dit vak. Mijn kinderen kunnen dat niet. Ik gebruik mallen, maar die heb ik toch ook eerst moeten tekenen! De mallen van mijn vader waren nogal incompleet. En dan moest je ze nog met de hand aanpassen als je ze groter of kleiner wou.’

‘Hebt u artistieke studies gedaan?’

‘Welnee! Ik ben van school gegaan op mijn 14e. Maar ik heb wel altijd getekend. Voordat ik werkte, schilderde ik, met waterverf. Science-fiction schilderijen, met doorzichtige vrouwen, vuurvrouwen, altijd maar vrouwen. Ik moest ’s avonds zeer stil zijn, en ik luisterde naar zeer speciale muziek op de radio.’

‘Ik knutsel veel, mijn beroep, dat is knutselwerk. Vroeger bijvoorbeeld tekende ik heel kleine lettertjes in het wit van de grote, het was één grote puzzel. Ik heb altijd gedacht dat ge wel een heel speciaal karakter moest hebben om dit werk te kunnen appreciëren. Maar niemand in mijn familie... hoewel mijn zusters...’

Terwijl ze praat werkt ze verder, constant bezorgd om de toestand van haar lettervoorraad.

‘Kijk, ik heb deze nu getekend en nu snij ik hem af met een lat. Die mesjes komen nog van mijn vader, ik heb een hele kist vol. Hij krabde er ook de ramen mee. Ik niet, het aanbrengen, dat doe ik nooit zelf.’

‘Hebt u daarom gaandeweg uw letters gewijzigd, zodat uw klanten ze makkelijker zelf kunnen aanbrengen?’

‘Jaja, maar weet u, mijn klanten, vooral de vreemdelingen: om eerlijk te zijn, die zijn in staat om een cursief recht op te plakken. Dat doet mij wel verdriet...’

‘Kopen ze alleen cursieven, geen rechte letters?’

‘Het kan hen niet schelen! Ze vragen letters, ik verkoop hen letters. Ik verkoop wat ik in huis heb. Ik heb rechte letters, maar ik vind dat niet schoon. Dat is mij te stijf. Maar zelfs met rechte letters slagen mensen er nog in om ze slecht te spatiëren. Mensen plakken heel slecht. Da’s spijtig want voor mij is het slechte reclame. Maar ik kan het toch niet allemaal zelf doen!’

Vooral de **bochten** zijn een probleem. Daarom maak ik ze plat. Mijn vader niet, hij deed het rond. Zijn letters waren niet overal even breed. Hij kon dat heel schoon. Maar bij mij, met die rechte kanten en die platte rondingen is zijn ze gemakkelijker te plaatsen.'

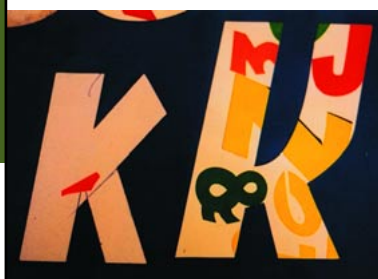
'Bij de kleine lettertjes moet ik een insnede maken om de binnenvorm uit te knippen, in een **9** bijvoorbeeld. En dan zeuren de cliënten: "t Is geschonden." Maar nee mijnheer, zeg ik dan, ik moet het zo wel doen om ze goed uit te snijden.'

'Ik heb de binnenkant van de ronding veranderd. Hier heb ik de **R** veranderd, hier de ronding, hij was te magertjes, nu is hij meer in harmonie. Maar de **8** is verschrikkelijk. In de **3** ging het te ver. Ik heb de holte van de **Q** weggehaald, dat maakt het gemakkelijker om hem uit te snijden.'

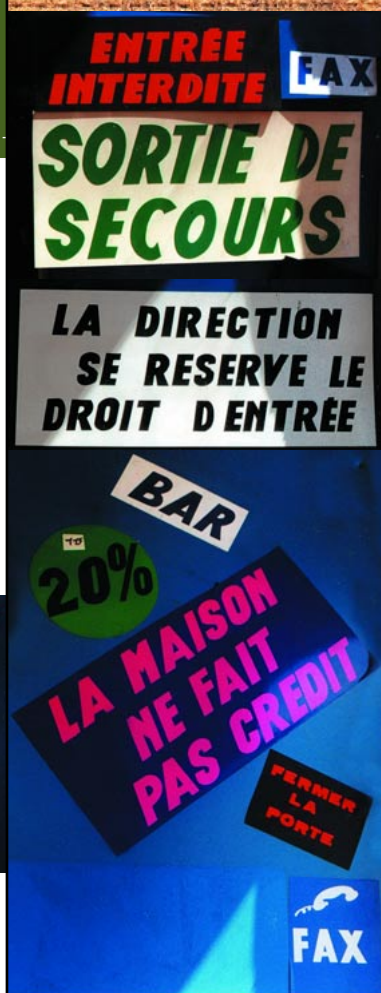
'Een ander probleem met de rondingen is dat de klanten niet willen dat ze uitsteken. Ze zeggen altijd 'Die is te **groot**'. Drie, vier jaar geleden heb ik besloten om alle letters even hoog te maken; ik had er echt genoeg van. Ik had het hen nochtans uitgelegd! Nu zien ze er kleiner uit, dat is optisch. Ik heb mij moeten aanpassen. Niets aan te doen.'

'Dikwijls, voordat ik een mal wijzig, verander ik de vorm al een beetje bij elke knipbeurt, ik volg de ballpointlijn niet precies. Uiteindelijk verander ik de **mal**, zodat ik het niet elke keer moet verbeteren. Elke letter is anders, bodendielen zijn ze er in meerdere groottes.'

'Al uw letters zijn dus verschillend - in tegenstelling tot de vinyl-letters die met de computer worden gemaakt.'

'Ja, zo leeft dat meer. Maar ik voer dat niet te ver door, ik heb al problemen gehad met klanten die vonden dat het niet nauwkeurig genoeg was'.

'Nu heb ik veel concurrentie met die machines. Maar ze leveren niet per stuk, ze hebben geen voorraad. 't Is gemakkelijk voor hen: er zijn miljoenen letters. Allé, miljoenen, ik overdrijf. Een vriendin van mij heeft een hele catalogus vol... Ik had in mijn gamma zo'n 30 alfabet, maar dat waren kopieën van modellen die niet altijd volledig waren.'

En hoe meer er zijn, hoe moeilijker mensen kunnen kiezen. Ze zien het verschil niet, vierkant aan het eind of scherp aan het eind, hier is het gebogen, of breed gebogen, of zeer fijn gebogen. Ik werd er niet goed van, ik heb ze er allemaal uitgehaald.'

‘Hebt u onderkasten getekend voor dit alfabet?’

‘Ja, ja, ik geloof het wel...’

Ze toont haar assortiment letters, **we vergelijken**, er is niets dat echt overeenkomt.

‘Ik heb daar nooit aan gedacht. Ze kopen altijd kapitalen, dat neemt minder plaats van boven en beneden.’

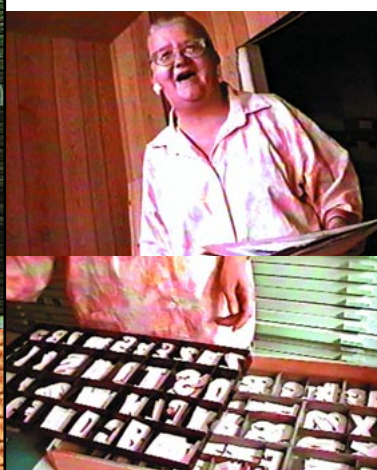

‘Hoe staan uw klanten tegenover typografie?’

‘Die snappen daar niets van. Zelfs als ze best **intelligent** zijn, dan nog willen ze een cursief die ze bij mij gekocht hebben rechttopzetten. Ze weten dat niet, hè, en ik leg het ze uit. Ze willen zelfs puntjes plaatsten op de hoofdletter I!’

‘Er zijn er die denken dat het simpel is! Ze komen hier binnen, meestal zijn het macho's. Ze zien mij en ze vragen “Is mijnheer hier?”. Maar mijn man is postbode, die kent er absoluut niets van! En soms kopen ze dan een blad, en dan zeggen ze dat ze ze zelf zullen uitsnijden! En daarna komen ze terug: ja maar, het lukt niet...’

‘Uw letters zijn materiaal, plus werk. Rekent u ook auteursrechten door in uw prijzen?’

‘Nee, iedereen kan een letter tekenen. Het is genoeg om mijn letters te kopen en er patronen van te maken’

‘Maar dat is het een kopie, u blijft de auteur.’

‘Ja, maar het is eerder vader die de auteur was, ik heb zijn letters erg veranderd.’

‘En als u uw letters op een dag op de cover van een tijdschrift ziet?’

‘Daar zou ik zeer fier op zijn. Ik wil niet veel eer halen uit mijn werk, maar ik zou content zijn.’

ABBC DE
DEFGHIJK
KKKLMN
OPQRSTU
UVWXYZ
Z&ÇÈ012
2345678
89

Gill Sans Schoolbook

Scan-mat vectorisé

Crickx vectorisé au naturel

Vectorisatie: De letters van Madame Crickx hebben een bijzondere eigenschap. Ze komen overeen met het soort letters dat je krijgt bij haastige vectorisatie, met punten waar geleidelijke rondingen zouden moeten zijn (cusps of kinks). Tegelijkertijd zou je verschillende masters per karakter nodig hebben om de eindeloze variaties van de handgesneden letters weer te geven. Kortom, ze zijn uitermate geschikt om een random-script (à la Beowulf) op los te laten...

‘Denkt u dat uw letters invloed hebben op het stadsbeeld in Schaarbeek of in Brussel?’

‘Welnee.’

‘Maar de keuzes die u maakt beïnvloeden het esthetische karakter van een straat op de lange duur.’

‘Ja, dat is waar... Weet ge, ik heb een rustig leventje. Het geneert mij zelfs dat een winkel een publieke plaats is. Ik voel mij altijd bedreigd door mijn klanten. Ik heb geen reclame nodig. Met alleen mond-aan-mond-reclame krijg ik nu al mensen van heel ver. Ik zeg altijd aan mijn man: ik werk om te leven, ik leef niet om te werken. Ik hoop dat ge niet te veel reclame voor mij gaat maken.’

Ik toon haar enkele werken die ik zelf met haar letters gemaakt heb. ‘Maar waar hebt jij mijn letters vandaan? En ze hebben verschillende maten... zijn ze allemaal zo klein...?’ Ik

probeer haar uit te leggen wat scannen is, vectorisatie... Het blijft onduidelijk voor haar. ‘Ik heb zelfs geen machine om CD's te lezen, weet ge dat? En ik wil ook geen fax.’

Naïviteit? Men zou kunnen spreken van naïeve typografie in die zin dat we hier te maken hebben met een typografische toepassing die weinig rekening houdt met de traditionele regels van deze discipline. Ik ben voorstander van een omgekeerde logica: madame Crickx heeft haar letters aangepast aan het naïeve gebruik die haar klanten ervan maakten. Haar letters zelf zijn echter niet naïef, ze zijn zelfs intelligent. Bovendien, de handelswijze van een klassieke ontwerper die zijn letters ‘zelfstandig’ op punt stelt, vraagt een zekere arrogantie, en dus, in een zekere zin, naïviteit.

Gebaseerd op meerdere gesprekken met Mw Christelle Crickx, vooral in juli 1999.

Analoge letters verkrijgbaar bij Publi Fluor, Rogierlaan 102, 1030 Brussel

Digitale fonts zijn in voorbereiding bij Hammerfonts.

M. Crickx cherche un lettré intéressé par la reprise de son commerce...

Design, photos en tekst : Pierre Huyghebaert

(Merci à Vincent Fujii)

Série de dépliants paroissiaux pour les Halles de Schaarbeek
Design : Fortemps-Huyghebaert (97-98)

Verso d'un tract pour les Halles de Schaarbeek
Design : Fortemps-Huyghebaert (97)

